

Peer Reviewed and
UGC Listed Journal No. 47026

ISSN 2319 - 359x
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

ISO 9001 : 2015 QMS
ISBN / ISSN

IDEAL

Volume - XIII, Issue - II
March - August - 2025

MARATHI / HINDI PART - I

Impact Factor / Indexing

2023 - 7-537

www.sjifactor.com

Ajanta Prakashan

ISSN 2319 - 359X

AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

IDEAL

Single Blind Review / Double Blind Review

Volume - XIII | Issue - II | March - August 2025

MARATHI PART - I

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

Peer Reviewed and
UGC Listed Journal No. 47026

Impact Factor / Indexing

2023 - 7.537

www.sjifactor.com

→ EDITOR ←

Dr. Vinay Shankarrao Hatole

Assistant Professor, International Center of Excellence in Engineering
& Management (ICEEM) College, Waluj, Chhatrapati Sambhajnagar. (MS)

→ PUBLISHED BY ←

AJANTA PRAKASHAN

Jaisingpura, Chhatrapati Sambhajnagar. (MS)

The information and views expressed and the research content published in this journal, the sole responsibility lies entirely with the author(s) and does not reflect the official opinion of the Editorial Board, Advisory Committee and the Editor in Chief of the Journal "IDEAL". Owner, printer & publisher Vinay S. Hatole has printed this journal at Ajanta Computer and Printers, Jaisingpura, University Gate, Chhatrapati Sambhajinagar (Aurangabad), also Published the same at Chhatrapati Sambhajinagar (Aurangabad)

Printed by

Ajanta Computer,
Near University Gate, Chhatrapati Sambhajinagar (Aurangabad),
Maharashtra, India

Published by

Ajanta Prakashan,
Near University Gate, Chhatrapati Sambhajinagar (Aurangabad),
Maharashtra, India
Cell No. : 9579260877, 9822620877
E-mail : ajanta2023@gmail.com, www.ajantaprakashan.in

IDEAL- ISSN 2319-359X - Impact Factor - 7.537 (www.sjifactor.com)

EDITORIAL BOARD

Dr. Priyanka A. Masatkar
Assistant Professor, Dept. of Botany,
Ghulam Nabi Azad Arts Commerce and
Science College, Barshitakli, Akola, Maharashtra.

Dr. Dhirajkumar S. Kotme
Hcad, Department of Marathi,
Jaikranti Airts & Com. Sr. College,
Latur. (Maharashtra)

Dr. Harish Kumar
Associate Professor, Noida College of Physical
Education, Doom Manikpur Dadri. (U.P)

Mr. Nitish Pandurang Shinde
Assistant Professor, Department of English,
Padmabhushan Vasantrodada Patil Mahavidyalaya,
Kavathe Mahankal, Dist.- Sangli, Maharashtra.

Mr. Hariprasad Vitthal Pawar
Assistant Professor, Department of History,
Padmabhushan Vasantrodada Patil Mahavidyalaya,
Kavathe Mahankal, Dist.- Sangli, Maharashtra.

Mr. Shrikant Namdev Phakade
Assistant Professor, Department of Political Science,
Padmabhushan Vasantrodada Patil Mahavidyalaya,
Kavathe Mahankal, Dist.- Sangli, Maharashtra.

Mr. Nishikant Savanta Waghmare
Assistant Professor, Department of Political Science,
Padmabhushan Vasantrodada Patil Mahavidyalaya,
Kavathe Mahankal, Dist.- Sangli, Maharashtra.

Dr. Sujata Pandurang Solage
Assistant Professor, Department of English,
Padmabhushan Vasantrodada Patil Mahavidyalaya,
Kavathe Mahankal, Dist.- Sangli, Maharashtra.

PUBLISHED BY

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

CONTENTS OF MARATHI PART - I

अनु क्र.	लेख आणि लेखकाचे नाव	पृष्ठ क्र.
१४	सामाजिक न्याय: डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची भूमिका प्रा. डॉ. साखरे दत्तात्रय यशवंत	८३--८५
१५	भारतातील जातीव्यवस्था आणि आर्थिक असमानता श्री. सागर हरिचंद्र एडके	८६-९०
१६	हिंदू खाटिक समाज-सामाजिक सुधारणा चळवळ ऐतिहासिक आढावा मेघाराणी रमेश सरगर	९१-९४
१७	१८५७ च्या उठवामधील दलित महिलांचा सहभाग शुभम शामराव खरात	९५-१०१
१८	ऐतिहासिकदृष्ट्या दलितांचे सशक्तिकरणामध्ये शिक्षणाची भूमिका श्री. माने प्रशांत पांडुरंग	१०२-१०६
१९	जातिनिर्मुलनाबाबत आंबेडकरांचे विचार हणमंत शिवाजी नरळे	१०७-१११
२०	महाराष्ट्रातील दलितांच्या आर्थिक स्थितीचा आढावा दिपक लक्ष्मण सकट	११२-११६
२१	संत चोखामेळा यांच अभंगातून येणाऱ्या दलित वेदना डॉ. सरस्वती लक्ष्मणराव अंदेलवार	११७-१२१
२२	विदर्भातील विविध संस्था मंडळांचे अस्पृश्यता निवारण कार्य-एक अभ्यास प्रा. डॉ. अनिल आसाराम तुपकर	१२२-१२३
२३	संत साहित्यातील पर्यावरण संत तुकारामांच्या अभंगातील पर्यावरणविषयक विचार अर्जुन बंडू राठोड	१२४-१२७
२४	भारतीय राजकारणात दलित महिलांसामोरील आव्हाने वैभव कृष्णा जानकर	१२८-१३३

१५. भारतातील जातीव्यवस्था आणि आर्थिक असमानता

श्री. सागर हरिचंद्र एडके

सहाय्यक प्राध्यापक, पी.व्ही.पी. महाविद्यालय, कवठेमहांकाळ, सांगली.

प्रस्तावना

भारतातील जातीव्यवस्था हा अतिशय गुंतागुंतीचा आणि मानवी मुल्यांचा फेरविचार करायला लावणारा विषय आहे. जातिव्यवस्थेच्या पदानुक्रमात, प्रत्येक वर्गाला एक महत्त्वाची भूमिका, स्थान आणि दर्जा आहे. गेल्या काही वर्षांपासून संशोधकांनी संपत्ती आणि जातिव्यवस्थेतील संबंधांचा अभ्यास केला आहे आणि निष्कर्ष काढला आहे. भारतात अनेकदा असे दिसून आले आहे की कनिष्ठ वर्गाला मूलभूत सुविधांची मर्यादित उपलब्धता उपलब्ध आहे तर उच्च वर्गाला शिक्षण आणि इतर सुविधांमध्ये प्राधान्य दिल्याने सामाजिक आणि आर्थिक असमानता निर्माण होते. भारतात जाती आहेत म्हणून आर्थिक असमानता आहे, कि आर्थिक असमानता आहे म्हणून जातीव्यवस्था टिकून आहे हा संशोधनाचा विषय आहे.

उद्दिष्ट

संशोधन पत्राचे मुख्य उद्दिष्ट अर्थशास्त्रीय दृष्टीकोनातून भारतीय जातीव्यवस्था आणि तिचे स्वरूप पाहणे हा आहे. भारतातील जातिव्यवस्थेचा आर्थिक असमानतेशी कसा संबंध आहे याचे संशोधन करणे. हे संशोधन पूर्णपणे विद्यमान साहित्यावर आधारित आहे जे पुस्तके, इंटरनेट, मासिके, वर्तमानपत्रे इत्यादी आहेत.

विषय विवेचन

पूर्वीपासून भारतीयांच्या आर्थिक जीवनात जात ही एक महत्त्वाची भूमिका बजावते. श्रम विभागणी मध्ये जात हि मुख्य बाब असायची किंबहुना आजही थोड्याफार प्रमाणात आहे. सुरुवातीपासूनच खालच्या जाती अनेक दशकांपर्यंत कमी पगाराच्या किंवा कोणत्याही कौशल्याशिवाय असलेल्या नोकऱ्यांमध्ये अडकल्या, कोणी काय काम करावे आणि त्याला त्याचा किती मोबदला मिळावा हे सुद्धा जातीवर ठरलेले असायचे. अर्धा तास मंत्र-तंत्र म्हणून ब्राम्हणाला ४ ते ५ रुपये मिळायचे, पण एखादा निरोप पोचवायला ५ ते ६ कोस जणार्या महार व्यक्तीला १ पैसा मिळायचा हि परिस्थितीत पुढे पुढे बदलत गेली, विशिष्ट व्यवसाय विशिष्ट जातीमध्ये आजही बांधलेले दिसतात. एखाद्या मराठा जातीच्या पोराने चप्पलांच्या व्यवसायातून जास्त पैसे मिळतात म्हणून चप्पलचा व्यवसाय करायचा ठरवला तर त्यातही त्याला जातीचे बंधन तोडून जाण्याची भीती असते. त्यात तो याचा कधीच विचार करणार नाही की आपल्याला त्या व्यवसायातून भरपूर पैसे मिळतील. कोणताही व्यवसाय करताना त्याला जातीचा लागलेला ठपका काढला तर सामाजिक-आर्थिक असमानता कमी होण्यास नक्कीच मदत होईल. कोणालाही मागे न ठेवता सर्वांना सामाजिक, आर्थिक आणि राजकीयदृष्ट्या सक्षम करणे आणि प्रोत्साहन देणे गरजेचे आहे. वय, लिंग, अपंगत्व, वंश, वांशिकता, मूळ, धर्म किंवा आर्थिक स्थिती

काहीही असो असमानता आणि त्यांचे परिणाम यांचा प्रश्न केवळ भारतातच नव्हे तर जगभरातील विकासात्मक अर्थशास्त्र आणि समाजशास्त्रात संशोधनाचा एक प्रमुख क्षेत्र आहे. हे सर्वमान्य आहे की व्यक्तींच्या आर्थिक आणि सामाजिक स्थितीचे निर्धारण करण्यासाठी जात ही एक केंद्रीय निर्धारक आहे जी समाजातील राजकारण आणि सत्तेशी देखील संबंधित आहे. जगात अशा फार कमी व्यवस्था आहेत ज्या यासारख्या दीर्घकाळ टिकून राहिल्या आहेत. भारतात, जातिव्यवस्था ही "जगातील सर्वात दीर्घकाळ टिकून राहणाऱ्या स्तरीकरण प्रणालींपैकी एक" आहे. ती "हिंदू धर्मग्रंथांमधील विश्वनिर्मितीच्या धर्मशास्त्रीय मॉडेलमध्ये रुजलेली आहे" या व्यवस्थेची मुळे हिंदू वर्ण व्यवस्थेतून ओळखता येतात जिथे लोक चार वर्गात विभागले गेले आहेत: प्राचीन काळात पुरोहित आणि शिक्षक असलेले ब्राह्मण, मूलतः योद्धे असलेले क्षत्रिय, वैश्य व्यापारी आणि सावकार होते आणि सेवा-आधारित नोकऱ्या करणारे शुद्र. या चार वर्गांव्यतिरिक्त, पाचवा वर्ग देखील अस्तित्वात आहे जो 'अतिशुद्र' म्हणून ओळखला जात असे जे निम्न जातीतील सर्वात खालचे होते. त्यांना वर्ण व्यवस्थेतून वगळण्यात आले होते.

परस्पर-विशिष्ट असण्याव्यतिरिक्त, वर्णांचे हे गट वंशपरंपरागत, विवाहित आणि व्यवसायांवर आधारित होते. आज आपण ज्या जातिव्यवस्थेचे पालन करतो ती वर्ण व्यवस्थेचा उत्तराधिकारी आहे. भारताला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर जातिव्यवस्थेचे उच्चाटन करण्याचा खरा प्रयत्न झाला. भारतीय संविधानाच्या मसुदा समितीचे अध्यक्ष म्हणून, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी कलम १४ (कायद्यासमोर समानता), कलम १५ (धर्म, वंश, जात, लिंग किंवा जन्मस्थानाच्या आधारावर भेदभाव न करणे) कलम १६ (रोजगाराची समान संधी) आणि कलम १७ (अस्पृश्यता निर्मूलन) यासारख्या कलमांचा समावेश केला.

आंबेडकरांच्या मते, ग्रामीण भारतात, जातिव्यवस्थेचे एक अडचणीचे वैशिष्ट्य म्हणजे वेगवेगळ्या जातींना एकामागून एक उभ्या स्थितीत ठेवले जाते. अस्पृश्यांचे नंतर 'अनुसूचित जाती' म्हणून वर्गीकरण करण्यात आले; ते भारतातील सर्वात भेदभावग्रस्त आणि निराश लोक होते. परंतु त्यांच्याव्यतिरिक्त, मोठ्या प्रमाणात एक गट आदिवासी भागात राहत होता तो सुद्धा भेदभाव ग्रस्त होता परंतु निराश नव्हता. त्यांना नंतर 'अनुसूचित जमाती' म्हणून ओळखले गेले आणि अलीकडेच, जातींचा आणखी एक गट ज्याला इतर 'मागास जाती' (ओबीसी) म्हणतात. ज्या जाती गटांना उच्च दर्जा मिळाला आणि त्यांच्याविरुद्ध भेदभाव केला गेला नाही त्यांना 'फॉरवर्ड कास्ट' म्हटले गेले ज्यामध्ये ब्राह्मण आणि क्षत्रिय यांचा समावेश होता. अशाप्रकारे, आज आपण पाहत असलेली रचना ऐतिहासिक पद्धतींवर आधारित आहे. जातीवादामुळे समाजात अत्यंत असमानता निर्माण होते म्हणून व्यवस्था दुरुस्त करण्यासाठी आणि प्रत्येक व्यक्तीला समान सामाजिक-आर्थिक पार्श्वभूमीसह समान दर्जा प्रदान करण्यासाठी, 'आरक्षण व्यवस्था' सुरू करण्यात आली जिथे सरकारी नोकऱ्या आणि शैक्षणिक संस्थांमध्ये काही टक्के जागा महिला आणि अल्पसंख्याकांसाठी राखीव ठेवल्या जातात जसे की अनुसूचित जमाती आणि अनुसूचित जमाती प्रवर्ग. कालांतराने एकूण सामाजिक-आर्थिक कार्यक्रमांमध्ये सुधारणा झाल्यामुळे अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींची सामाजिक-आर्थिक रचना आणि परिस्थिती सुधारली आहे. आजही भारतातील लोक त्यांच्या जाती आणि त्यांच्या अस्तित्वाच्या सामाजिक गटाद्वारे स्वतःची व्याख्या करत आहेत. अशाप्रकारे असे म्हणता येईल की भारतीय संदर्भात जातिव्यवस्था सामाजिक ओळखीवर परिणाम करते ज्याला दर्जा म्हणून लेबल केले जाऊ शकते.

अशाप्रकारे भारतीय आर्थिक क्षेत्रांच्या विविध आर्थिक क्षेत्रांमध्ये जातींच्या सहभागाचे परिणाम समजून घेतले पाहिजेत. कालांतराने, सामाजिक आणि आर्थिकदृष्ट्या असमानतेची दरी कमी होत असल्याने चित्र बदलत असल्याचे दिसून येते परंतु तरीही, या व्यवस्थेचे पूर्णपणे उच्चाटन करण्यासाठी काही उपाययोजना करणे आवश्यक आहे, कारण याची मुळे खोलवर रुजलेली आहेत आणि ज्यांमध्ये मोठे नुकसान करण्याची क्षमता आहे. जात आणि अर्थव्यवस्थेतील संबंध गेल्या काही दशकांमध्ये संरचनात्मक आणि आर्थिक बदलांमुळे नवीन संधी आणि आव्हाने निर्माण झाली आहेत. व्यापार आणि उदारीकरण, खाजगीकरण आणि जागतिकीकरणाच्या धोरणांमुळे भारताला जगातील सर्वात मजबूत अर्थव्यवस्थांपैकी एक होण्यासाठी मोठी बढती मिळाली आहे. प्राचीन भारतातील व्यवसाय वर्ण व्यवस्थेवर आधारित आहे जो जातीवर आधारित आहे. विशिष्ट जातीचे लोक विशिष्ट काम करत असत. इतर जातींच्या लोकांमध्ये नोकऱ्यांची देवाणघेवाण होत नाही.

जातीची व्याख्या — एंडोगामी, वंशपरंपरागत सदस्यता आणि विशिष्ट जीवनशैलीने युक्त व्यक्तींचा एक लहान गट अशी केली जाऊ शकते. भारतीय जातिव्यवस्थेत व्यवसायासारख्या सामाजिक भूमिका वारशाने मिळाल्या, परिणामी मर्यादित सामाजिक गतिशीलता आणि निश्चित श्रेणीबद्ध पदानुक्रम निर्माण झाले. विविध संशोधनांवरून असे दिसून येते की ही व्यवस्था हजारो वर्षांपासून अस्तित्वात आहे. स्वातंत्र्यानंतर १९४७ नंतरच या जाळ्याला आर्थिक महत्त्व प्राप्त झाले, कारण भारत व्यापारासाठी जगासाठी अधिक आक्रमकपणे खुला झाला परंतु विद्यमान जातिव्यवस्थेच्या ऐतिहासिक असमानतेच्या समांतर अस्तित्वासह. भारतातील अनेक सुधारकांनी जातिव्यवस्था नष्ट करण्याचा प्रयत्न केला आहे परंतु आजही ती अस्तित्वात आहे, ज्यामुळे लोकांच्या मानसिकतेवर परिणाम झाला आहे. जातिभेद दूर करण्यासाठी केलेल्या सुधारणा अयशस्वी झाल्या कारण लोकांचे अंतर्गत सहकार्य अपुरे होते. स्वातंत्र्यानंतरच्या दशकांमध्ये, विविध जाती गटांमध्ये शिक्षण, उत्पन्न आणि सार्वजनिक संसाधनांमध्ये एकरूपता आली आहे. असे दिसून आले आहे की जाति-आधारित व्यवस्था आर्थिक संधीवर वर्चस्व गाजवते आणि त्यांचे शोषण करते. हे अगदी खरे आहे की सुरुवातीपासूनच खालच्या जाती अनेक दशकांपर्यंत कमी पगाराच्या किंवा कोणत्याही कौशल्याशिवाय असलेल्या नोकऱ्यांमध्ये अडकल्या होत्या. अशाप्रकारे, जाति-आधारित असमानतेचे महत्त्व या वस्तुस्थितीत आहे की त्यात वरपासून खालपर्यंत आर्थिक आणि सामाजिक हक्क समान करणे समाविष्ट आहे. भारतातील ग्रामीण अर्थव्यवस्थेमध्ये किंवा राज्यव्यवस्थेमध्ये आजही आपल्याला जात ही शिक्षण आणि व्यवसाय यामध्ये प्रमुख भूमिका बजावताना दिसते. म्हणून आपण असे म्हणू शकतो की जात ही व्यक्तीच्या आर्थिक परिस्थितीवर विविध प्रकारे प्रभाव पाडण्याशी संबंधित आहे.

अभ्यासांनी सिद्ध केले आहे की मर्यादित आर्थिक आणि कमकुवत नेटवर्क असलेल्या खालच्या जातीतील पुरुष आणि महिलांना त्यांच्या जातीय पार्श्वभूमीसह सतत ओळखले जाते आणि परिणामी, दुर्मिळ सार्वजनिक क्षेत्रातील नोकऱ्यांमध्ये स्थान मिळवण्यासाठी त्यांना सतत संघर्ष करावा लागतो. खालच्या जातीतील व्यक्तींना बाजारातून वगळल्याने अर्थव्यवस्थेवर गंभीर आणि प्रतिकूल परिणाम होऊ शकतो कारण देशाचा फक्त एकच क्षेत्र प्रबळ असेल तर दुसरे क्षेत्र अजूनही अवलंबून राहिल, यामुळे गरिबी, भेदभाव, असमानता इत्यादींना चालना मिळू शकते. जातीय भेदभावामुळे आंतरसमूह संघर्ष देखील होऊ शकतो जो अर्थशास्त्राशी

संबंधित असू शकतो कारण श्रीमंत आणि गरीब यांच्यातील दरी वाढत जाते. ही दरी जितकी जास्त असेल तितकी ती अर्थव्यवस्थेच्या विनाशाकडे नेईल. स्वतःला भेदभावाचे बळी समजणाऱ्या कामगारांमधील कामाची वचनबद्धता आणि प्रयत्न कमी झाल्यामुळे आणि भेदभावग्रस्त गटांकडून मानवी भांडवलातील गुंतवणुकीचे प्रमाण कमी झाल्यामुळे आर्थिक कार्यक्षमतेवर परिणाम होतो. भारतासारख्या देशाने आर्थिक धोरण राबवताना भेदभाव कमी करणे व आर्थिक समानता हे उद्दिष्ट डोळ्यासमोर ठेवून आर्थिक धोरण राबवले पाहिजे आर्थिक धोरण म्हणजे भेदभाव कमी करण्याचा आणि समानता मिळवण्याचा प्रयत्न असला पाहिजे. ही धोरणे आणि विशेषतः समान आर्थिक दर्जा नाकारणाऱ्या दलित वर्गाला पुढे आणण्याचा प्रयत्न असला पाहिजे. स्वातंत्र्यानंतर अनेक दशके उलटूनही, भारत अजूनही विकासाच्या टप्प्यात आहे. देशाचे स्वरूप बदलण्यासाठी आणि विकसनशील दर्जापासून विकसित देशात पोहोचण्यासाठी, सामाजिक आणि आर्थिक उपाययोजना करायच्या आहेत, ज्यामध्ये दलित वर्गासाठी विविध सरकारी योजना, अनुदान आणि सवलती यासारख्या आर्थिक उपाययोजना आणि लिंगभेद कमी करायच्या आहेत.

जातीभेद कमी करण्यासाठी भारताने घेतलेले उपक्रम

जातीभेद दूर करण्यासाठी संविधानाद्वारे भारतात विविध उपक्रम घेतले जातात. काही प्रमुख कलमे अशी आहेत:

अनुच्छेद १५- भेदभाव प्रतिबंध

या कलमात धर्म, वंश, जात, लिंग किंवा जन्मस्थानाच्या आधारावर कोणताही भेदभाव नसावा असे म्हटले आहे. या तरतुदीमुळे, दलित वर्गाला मानवी परिस्थितीत काम करण्याची आणि जगण्याची संधी मिळाली.

अनुच्छेद १६- समानतेची संधी

या कलमाचा संविधानात समावेश करण्याचा मूळ उद्देश दबलेल्या वर्गांना रोजगाराची समान संधी देणे हा होता. कलमात असे म्हटले आहे की नागरिकांना केवळ त्यांच्या धर्म, वंश, जात, लिंग, वंश किंवा जन्मस्थानाच्या कारणावरून राज्याच्या अंतर्गत कोणत्याही पदावरून वगळले जाणार नाही.

अनुच्छेद २१-अ- सक्तीचे शिक्षण

हा कलम २००२ मध्ये ८६ व्या घटनादुरुस्ती कायद्याद्वारे संविधानात समाविष्ट करण्यात आला. शिक्षण हे जातीय भेदभाव दूर करण्यासाठी आणि उच्च आर्थिक दर्जा मिळविण्यासाठी महत्त्वाचे साधन आहे, त्यामुळे हा अर्जेडा पूर्ण करण्यासाठी या कलमांमध्ये अनिवार्य शिक्षणाचा समावेश करण्यात आला. या कलमात असे म्हटले आहे की राज्य कायद्याने ठरवेल त्या पद्धतीने, सहा ते चौदा वर्षे वयोगटातील सर्व मुलांना मोफत आणि सक्तीचे शिक्षण देईल.

जमीन मर्यादा

व्यक्ती आणि महामंडळांना अमर्यादित जमीन ठेवण्यास प्रतिबंधित करण्यात आला होता, ज्याला जमिनीवरील 'मर्यादा' म्हणून ओळखले जाते. अतिरिक्त जमीन सरकारने भूमिहीनांना पुनर्वितरण केली.

अनुच्छेद २४३ड. जागांचे आरक्षण

पंचायतींच्या निवडणुकीसाठी अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातींसाठी व महिलांसाठी राखीव जागा ठेवण्यात आल्या पंचायतीमध्ये थेट निवडणुकीद्वारे भरल्या जाणाऱ्या एकूण जागांची संख्या आणि राखीव जागांची संख्या यांच्यात शक्य तितके जवळचे प्रमाण असेल जेणेकरून ते त्या पंचायतीतील अनुसूचित जातींच्या लोकसंख्येशी किंवा त्या पंचायतीतील अनुसूचित जमातींच्या लोकसंख्येशी जुळतील आणि अशा जागा वेगवेगळ्या मतदारसंघांना आळीपाळीने वाटप केल्या जाऊ शकतात.

निष्कर्ष

या संशोधन पत्राचा मुख्य उद्देश जातीय असमानता आणि आर्थिक विषमतेची त्याचा संबंध यांच्यातील संबंध तपासणे आणि समजून घेणे हा होता. असा निष्कर्ष काढला जातो की हिंदू धर्म वर्ण व्यवस्थेला व्यक्तींच्या जातीव्यवस्थेत विभाजनाचा कणा मानतो. आजपर्यंत काम आणि जात एकमेकांशी जोडलेले आहेत. म्हणून असे म्हणता येईल की जातीने गतिमान भूमिका बजावली. कनिष्ठ जातींच्या लोकांना वरिष्ठ जातीकडून विविध आव्हाने आणि भेदभावाचा सामना करावा लागतो. स्वातंत्र्यानंतरही जात व्यवस्था पूर्णपणे नष्ट झाली नव्हती. आजही अस्पृश्यता आणि लिंगाच्या घटना नोंदवल्या जातात ज्यावरून हे सिद्ध होते की समाज अजूनही ते पाळत आहे आणि यामुळे अर्थव्यवस्थेवर मोठा सामाजिक परिणाम होत आहे. दोन्ही घटकांचा थोडक्यात अभ्यास केल्यानंतर, असा निष्कर्ष काढता येतो की, जाती आणि आर्थिक असमानतेचा त्यांच्याशी संबंधित इतर घटकांशी खोल संबंध आहे जसे की शिक्षण, गरिबी, दरडोई उत्पन्न, उपभोग इत्यादी. शिक्षण, विशिष्ट काम करण्यासाठी कौशल्ये, इतर जातींशी सामाजिक भेदभाव यासारख्या संसाधनांच्या अनुपलब्धतेमुळे गरिबी आणि असमानता वाढते. हे कमी करण्यासाठी केवळ मालमत्ता संपादन पुरेसे नाही असे दिसून येते. जात आणि धर्मावर आधारित श्रेष्ठतेच्या भावनेतून निर्माण होणारी मानसिकता आणि दृष्टिकोन बदलले पाहिजेत. उच्च वर्ग आणि इतर जातींमधील सध्याची दरी मोठी आहे जी सरकारी धोरणांचा आणि लोकांमध्ये सामाजिक जागरूकतेचा योग्य वापर करून कमी करणे आवश्यक आहे.

संदर्भ

१. आंबेडकर बाबासाहेब, भारतातील जाती: त्यांची संरचना, उत्पत्ती आणि विकास, सुगावा प्रकाशन, पुणे, २०१०
२. योजना मासिक
३. भारताचे संविधान
४. आंबेडकर बाबासाहेब यांचे लेखन आणि भाषणे (खंड ३)
५. परिवर्तनाचा वाटसरू
६. दै. लोकसत्ता वर्तमानपत्र

Shikshan Prasarak Sanstha's
**PADMABHUSHAN VASANTRAODADA
PATIL MAHAVIDYALAYA**

Kavathe Mahankal, Dist: Sangli, Maharashtra

Affiliated to Shivaji University Kolhapur

DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE, HISTORY AND ENGLISH

Jointly Organises

ONE DAY NATIONAL CONFERENCE ON

**"CASTE AND POWER: POLITICAL MOVEMENTS, HISTORICAL NARRATIVES &
LITERARY EXPRESSIONS OF DALITS"**

CERTIFICATE

This is to certify that Prof./Dr./Mr./Miss./Mrs. Edake Sagar Harichandra
of P.V.P. Mahavidyalaya, K. Mahankal has attended/presented Research
paper/ worked as Resource Person/ Chairperson/ Convener/ Co-Convener/ Organizing
Committee Member in the One-Day National Conference held on **21st March 2025**.

Title of the Research Paper Presented: भारतातील जातीव्यवस्था आणि
आर्थिक असमानता

Convener

Mr. S. S. Kamble

Principal

Prof. M. K. Patil

ISSN 2319 - 359X
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
HALF YEARLY RESEARCH JOURNAL

IDEAL

ISO 9001:2015 QMS
ISBN / ISSN

Single Blind Review / Double Blind Review

VOLUME - XIV, ISSUE - I - MARCH - AUGUST - 2025

IMPACT FACTOR - 7.537 (www.sjifactor.com)

Is Hereby Awarding This Certificate To

श्री. सागर हरिचंद्र एडके

In Recognition of the Publication of the Paper Titled

भारतातील जातीव्यवस्था आणि आर्थिक असमानता

Ajanta Prakashan
Jaisingpura, Near University Gate, Chhatrapati Sambhajnagar (Aurangabad), Maharashtra - 431 004.
Mob. No. 9579260877, 9822620877 | ajanta2023@gmail.com | www.ajantapublishing.in

Editor
Dr. Vinay S. Hatole